

УДК 782.91

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-3>

Оксана СІНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-2715-542X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри естрадного співу

Приватного вищого навчального закладу «Київський університет культури»

(Київ, Україна) oxy_sinenko@ukr.net

СПЕЦИФІКА КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ КОСТЯНТИНА МЕЛАДЗЕ (НА ПРИКЛАДІ МЮЗИКЛУ «ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ»)

У статті визначаються риси композиторського стилю Костянтина Меладзе. Аналіз специфіки творчого методу митця здійснюється на основі мюзиклу «Вечори на хуторі біля Диканьки». Композиторська творчість Костянтина Меладзе представлена великою кількістю пісень, які входять до репертуару провідних українських та російських виконавців. Водночас не менш важливе місце в музичній культурі відіграють мюзикли, написані Меладзе. В аналізованому творі композитор використовує лейтмотивний принцип. У якості лейтмотивів постає як фольклорний матеріал, так й індивідуалізовані музичні теми, які характеризують різних персонажів. У якості одиниці значення може виступати як тема, так і окремі її характеристики – ритміка, інтонаційні звороти, гармонія. Завдяки лейтмотивності відбувається «скріплення» музичної тканини та надання смислових конотацій не лише сольним чи ансамблевим вокальним номерам персонажів, а й інструментальним зв'язкам між ними. Використовуючи лейтмотивний принцип у мюзиклі «Вечори на хуторі біля Диканьки», композитор досягає цілісності твору. Застосування лейтмотивів є рисою, що притаманна вказаному жанру та свідчить про запозичення принципів, які були характерні для інших сценічних форм (опера, балет тощо). Для стилю митця характерне превалювання вокального начала. Яскравість тематизму сприяє тому, що він легко запам'ятовується. Костянтин Меладзе – майстер, який здатний створювати хітові композиції. Творам Костянтина Меладзе притаманне використання в гармонічній мові яскравих співставлень, які надають неповторності звучанню. У більшості номерів він звертається до куплетної форми. Для змалювання кожного персонажа обираються різні жанрові сфери, які дають можливість диференціювати головних героїв. Водночас не виникає враження строкатості, адже всі теми гнучко взаємодіють та демонструють здатність до трансформації.

Ключові слова: мюзикл, куплетна форма, лейтмотив, жанрові витоки, музика, мелодія.

Oksana SINENKO,

orcid.org/0000-0002-2715-542X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Stage Singing

Kyiv University of Culture

(Kyiv, Ukraine) oxy_sinenko@ukr.net

SPECIFICITY OF THE COMPOSITOR'S STYLE OF KOSTIANTIN MELADZE (ON THE EXAMPLE OF THE MUSICAL “EVENINGS ON THE FARM NEAR DIKANKA”)

The article identifies the features of the compositional style of Konstantin Meladze. The analysis of the specifics of the artist's creative method is based on the musical “Evenings on a farm near Dykanka”. The composition of Konstantin Meladze is represented by a large number of songs that are part of the repertoire of leading Ukrainian and Russian artists. At the same time, musicals written by Meladze play an equally important place in musical culture. In the analyzed work the composer uses the leitmotif principle. The leitmotifs are both folklore material and individualized musical themes that characterize different characters. As a unit of meaning can be both the theme and its individual characteristics – rhythm, intonation, harmony. The leitmotif is the “bonding” of the musical fabric and the provision of semantic connotations not only to the solo or ensemble vocal numbers of the characters, but also to the instrumental connections between them. Using the leitmotif principle in the musical “Evenings on a farm near Dykanka” the composer achieves the integrity of the work. The use of leitmotifs is a feature that is inherent in this genre and shows the borrowing of principles that were characteristic of other stage forms (opera, ballet, etc.). The style of the artist is characterized by the predominance of vocal beginnings. The brightness of the theme makes it easy to remember. Konstantin Meladze is a master who is able to create hit compositions. The works of Konstantin Meladze are characterized by the use of vivid comparisons in harmonious language, which give uniqueness to the sound. In most rooms, he refers to the verse form in the rooms. To depict each character, different genre areas are chosen, which make it possible to differentiate the main characters. At the same time, there is no impression of diversity, because all topics interact flexibly and demonstrate the ability to transform.

Key words: musical, verse form, leitmotif, genre origins, music, melody.

Постановка проблеми. Жанр мюзиклу є одним із найбільш поширених у сучасній музичній культурі. Будучи результатом поєднання академічної та неакадемічної музичної традиції, цей жанр відкриває широкі можливості для реалізації творчого потенціалу композитора, виконавців, режисера-постановника. Костянтин Меладзе – автор багатьох пісень, а також мюзиклів, які були екранізовані на телебаченні. Перший із його мюзиклів «Вечори на хуторі біля Диканьки» добре ілюструє специфіку взаємодії індивідуального композиторського стилю митця та традицій, які склалися в межах жанру мюзиклу.

Аналіз досліджень. Жанр рок-опери ґрунтовно досліджувався в публікаціях А. Комлікової. Особливості камерного мюзиклу В. Полянського висвітлювались у статті В. Тормахової та Ю. Лебідь. Питання використання лейтмотивів у мюзиклі Е. Л. Уеббера «Привид опери» розкривається в роботі С. Задорожної. Роль композиторського внеску К. Меладзе та його вплив на розвиток української естради окреслюються в тезах Н. Могилинець.

Мета статті – проаналізувати особливості композиторського стилю Костянтина Меладзе на прикладі мюзиклу «Вечори на хуторі біля Диканьки».

Виклад основного матеріалу. Серед сучасних вітчизняних композиторів-пісенників виокремлюється постать Костянтина Меладзе. Він написав багато пісень для провідних українських та російських співаків-солістів та гуртів, які стали надзвичайно популярними. Також у його творчому спадку є музика до кінострічок та телевізійних мюзиклів. Перше звернення до жанру мюзиклу для Меладзе стало неабияким випробуванням, зважаючи на ті обмежені строки, які він мав для написання твору, проте композитор зміг реалізувати свій задум на високому рівні. Причому в мюзиклах Меладзе простежується дотримання тих традицій, що склалися під час написання мюзиклів.

Історія мюзиклу нараховує тисячі зразків жанру, який по-різному втілювався майстрами. «Серед митців, що створювали мюзикли, були й професійні композитори-академісти, і популярні виконавці. Широкі можливості, що відкрились для творчої фантазії музикантів у жанрі мюзиклу, стали підґрунтям для спектру жанрів, дотичних до нього – це рок-опера та музичний кінофільм» (Тормахова & Лебідь; 2021: 37). Жанр мюзиклу приваблював представників як академічної музичної культури, так і популярної, адже його можна добре модифікувати залежно від потреб аудиторії. Проте завжди звернення до такого великого

масштабного жанру поставало показником творчої майстерності композитора та давало змогу простежити, яким чином він втілює ідею єдності твору та за рахунок чого надає йому «життя».

Мюзикл є жанром, що увібрав у себе риси багатьох сценічних форм – оперети, музичної комедії, вар'єте, театральної п'єси. Провідними рисами мюзиклу є тісна взаємодія вербального, музичного та танцювального компонентів. Ряд дослідників мюзиклу вказували на те, що саме хореографічний чинник починає набувати особливо важливого значення в цьому жанрі. А. Комлікова відзначає, що таким жанрам, як мюзикл та рок-опера, притаманне використання хореографічних номерів «зі специфічною пластикою, найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти, які використовуються в мюзиклах» (Комлікова, 2011: 160). Проте нерідко все-таки саме музичний компонент має провідну роль у створенні драматургії мюзиклу, у підкресленні ключових ідей.

Мюзикл «Вечори на хуторі біля Диканьки» було створено в 2001 році за мотивами повісті В. Гоголя «Ніч перед Різдом». Сценаристом виступив Антон Фрідлянд. Поєднання комічних та ліричних ліній давали змогу передати широкий спектр образів, надати цікавого прочитання «класичному» сюжету. Вибір такої теми добре пасував до задуму створення мюзиклу, який би презентувався у передноворічний час на телеканалах «Інтер» та «ОРТ». Серед переваг було те, що сюжет був добре відомий, а отже, легко сприймався б аудиторією.

У багатьох сучасних мюзиклах використовується естрадний вокал, що надає можливість орієнтуватись на велику слухацьку аудиторію. «У більшості театралізованих вокально-інструментальних форм, використовується естрадний вокал. Подібний вибір вокальної манери дає змогу розширити чисельність та обсяг аудиторії» (Тормахова & Лебідь, 2021: 40). Якщо ж зважати на те, що композиції мюзиклу були написані для провідних виконавців української та російської поп-сцени, то фактично інша стилістика й не могла бути застосована у творі. Серед виконавців головних ролей були співаки Ані Лорак, Олег Скрипка, Верка Сердючка, Андрій Кузьменко (гурт «Скрябін»), Олександр Пономарьов, учасниці гурту «ВІА Гра» Надія Мейхер та Альона Вінницька, Таїсія Повалій, Лоліта Мілявська, Філіп Кіркоров, а також ряд акторів – Володимир Горянський, Анатолій Дяченко, Лідія Федосєєва-Шукшина та інші виконавці. Такий зірковий склад сам по собі повинен був привернути велику

глядацьку аудиторію. Проте не менш важливим стало винайдення такого музичного оформлення для мюзиклу, яке б вигідно вирізняло творчу самобутність кожного співака та водночас не вносило б еkleктичності у загальне звучання. Попри формат, близький до музичного фільму, мюзикл Костянтина Меладзе став гарним зразком твору, в якому єдність та композиційна цілісність досягались за рахунок музики. На створення мюзиклу композитору було відведено мало часу, проте кожна з композицій, що увійшла до цього твору, мала неповторний характер.

Задля створення відповідного національного колориту та відтворення обрядових картин із життя українського народу (колядування перед Різдвом, святкування, сватання) Костянтин Меладзе використав ряд пісень, що відносяться до автентичних шарів фольклору. Зокрема сюди можна віднести колядку «Ой як же було ізпрежди віка». Також було залучено в якості цитат уривки з українських пісень – колядок та щедрівок («Добрий вечір тобі, пане господарю», «Щедрий вечір, добрий вечір»), козацької пісні «Ой чий то кінь стоїть», а також пісня Платона Майбороди «Рідна мати моя». Усі народні пісні виконувалися в автентичній вокальній манері хором «Берегиня». Проте весь цей матеріал було влучно обрамлено та доповнено власною музикою.

Важливою рисою твору Меладзе, яка свідчить про дотримання традицій написання мюзиклів композиторами-академістами, стало застосування лейтмотивного принципу. Зокрема у більшості мюзиклів британського композитора Ендрю Ллойда Уеббера використовувались лейтмотиви для позначення почуттів головних героїв, життєвих обставин чи долі тощо. Власне лейтмотивом можна позначити будь-який комплекс музичних засобів, які реалізують елементи сюжету. Впровадження лейтмотивів давало змогу посилити зв'язок між розділами загальної форми, надати рис оповідності не лише вербальному, а й музичному компоненту художнього цілого. «Велика кількість лейтмотивів надає слухачеві можливість орієнтуватися в тому, що відбувається на сцені, а структурне розмаїття забезпечує захоплюючість музичної оповіді (чого, власне, й очікує слухач від якісної популярної музики)» (Задорожна, 2019: 68). Вказаний принцип походить від традицій оперних жанрів романтизму, де завдяки реформі Ріхарда Вагнера відбулось насичення музичної тканини темами, кожна з яких мала яскраво неповторний характер, константне значення, а їхня взаємодія давала змогу краще осягнути зміст. Проникнення принципу лейтмотивності в такий доволі комер-

ційний жанр, як мюзикл, свідчить про його розвиток. Про це зазначає С. Задорожна: «Сучасний мюзикл не тільки успадковує лейтмотивні техніки, що виникли в оперній музиці XIX ст., але й дуже плідно їх розвиває за рахунок комбінування та подальшого ускладнення» (2019: 68).

Особливістю методу К. Меладзе є те, що роль лейтмотивів у нього відіграє і фольклорний матеріал, і індивідуалізовані музичні теми, які характеризують різних персонажів. Причому в якості одиниці значення може виступати як тема, так і окремі її характеристики – ритміка, інтонаційні звороти, гармонія. Завдяки лейтмотивності відбувається «скріплення» музичної тканини та надання смислових конотацій не лише сольним чи ансамблевим вокальним номерам персонажів, а й інструментальним зв'язкам між ними. «Хоча драматургію мюзиклу утворюють персонажі та події, саме завдяки лейтмотивам композитору вдається створити єдину та безперервну лінію розвитку, у якій усі різкі переходи у часі та просторі сприймаються цілком природно» (Задорожна, 2019: 67–68).

Кожен із персонажів мюзиклу має свою музичну характеристику. Причому композитор враховував не лише специфіку образів героїв, а й особливості індивідуального виконавського стилю естрадного співака. Переважна більшість номерів виконувалась українською мовою, тоді як розмовні діалоги поєднували українську та російську мову. Серед форм, у яких презентувались номери персонажів, можна згадати як куплетну форму, так і форму романсу. Незалежно від характеру героїв, більшість пісень, що увійшли до мюзиклу, мали яскраву вокальну природу, інтонаційну виразність. Тематизм К. Меладзе є таким, що «добре запам'ятовувався за рахунок наспівності, мелодично-інтонаційної виразності» (Могиленець, 2021: 60).

У музичному шарі твору використовується принцип арки, адже колядка «Ой як же було ізпрежди віка» відкриває мюзикл, створюючи картину народного дійства. Ця тема з певними модифікаціями буде проходити наприкінці твору, а також наскрізно через весь мюзикл. Вона є першим лейтмотивом, що асоціюється зі святом Різдва та відтворює прадавні традиції та вірування українців. Кожен із головних персонажів здобуває неповторну музичну характеристику. Так, у вокальному номері коваля Вакули використовується ритмічна фігура, характерна для жанру танго. Також типова атмосфера буде створюватися завдяки тембру акордеону та особливостям фактури. Цей лейтмотив буде мати яскраво вира-

жену танцювальну природу та легко вгадуватись у загальній музичній тканині твору. Тема Чорта пов'язана з жанровими витоками естрадної пісні та латиноамериканською ритмікою, а в темі, яка характеризує сільську самогонщицю (Андрій Данилко) використано стилістику рокабілі. Приналежність до вказаного стилю проявляється у застосуванні гармонії, яка походить від блюзу, а саме T – D – S – T, а також у виконавському складі (баян, гітара, які імітують гру на банджо). Для втілення образу Пацюка Меладзе залучає суто інструментальну музику орнаментального типу, де наявна мелізматика, оркестровка, яка побудована на принципі відтворення звучання східних інструментів. Номер княжни «Три зими» має жанрові витоки романсу, де й тип фактури (бас-акорд), і застосування секстових інтонацій, і тембр акустичної гітари формують потрібний музичний колорит. Гармонічна мова композитора пов'язана із застосуванням таких послідовностей, що ламають очікування. «Своєрідною «родзинкою» фірмового стилю Меладзе стало використання в гармонічній мові плагальних зворотів, які надавали оригінальності його пісням» (Могиленець, 2021: 60). У композиції «Три зими» наразі є яскравий приклад подібного неочікуваного гармонічного рішення. У місці переходу від заспіву до приспіву у романсі використовується послідовність із декількох сектакордів, які йдуть замість тризвуків. Також відбувається відхилення в тональність паралельного мажору, яке потім змінюється поверненням до основної мінорної тональності. Саме ця тема позиціонується як головна лейттема мюзиклу – кохання, яке може бути як взаємним та щасливим, так і нерозділеним і сповненим страждання. Мінливість та багатовимірність теми дає змогу по-різному трактувати її, адже мінорний заспів занурює у картину об'єктивної реальності, тоді як мажорний початок приспіву символізує суб'єктивні ліричні переживання. Фрагменти згаданого номеру будуть наскрізно проходити до його повного проведення, яке припадає на кульмінаційний розділ мюзиклу, що проходить у палаці.

У заключному номері композитор використовує принцип синтезування, адже в ньому про-

ходить підсумовування всіх основних тем, які сполучаються у єдиному звучанні. Це й вокально-пісенні елементи, якими характеризувано жіночі образи, й речитативні елементи, що притаманні чоловічим персонажам, зокрема Вакулі. Не менш важливу роль у загальному звучанні відіграє колядка «Ой як же було ізпрежди віка», яка лунає упродовж всього номеру. Композиторський талант Костянтина Меладзе дав змогу створити повноцінний музичний твір, у якому драматургія розкривається не лише через зовнішню візуальну сюжетіку, а й через формування музичної тканини, де всі компоненти взаємопов'язані. Контрастність дійових осіб підкреслюється за рахунок музичних характеристик, а наскрізне проведення тем робить сюжет зрозумілим навіть без перегляду відеоряду. Номери з цього мюзиклу стали надзвичайно відомими. На відміну від багатьох телевізійних мюзиклів, які відтворювались лише один раз, весь мюзикл, а також окремі номери з нього неодноразово виконувались різними виконавцями. К. Меладзе було написано багато музичних творів, які набули чималої популярності серед глядачів. «Нерідко саме завдяки музичному репертуару, створеному Меладзе, виконавець посідав вершини чартів та рейтингів» (Могиленець, 2021: 61).

Висновки. Композиторська творчість Костянтина Меладзе представлена великою кількістю пісень, проте не менш важливе місце відіграють мюзикли. Для стилю митця характерне превалювання вокального начала, звернення до куплетної форми у номерах. Використовуючи лейтмотивний принцип у мюзиклі «Вечори на хуторі біля Диканьки» композитор досягає цілісності твору, в якому музичний розвиток відбувається безперервно, основні музичні теми наскрізно проходять, трансформуючись та взаємодіючи з іншими темо-образами. Застосування лейтмотивів є рисою, що притаманна вказаному жанру та свідчить про запозичення принципів, які були характерні для зразків оперних жанрів. Як сама тема, так і її окремі характеристики – ритміка, інтонаційні звороти, гармонія – надають додаткового смислового підґрунтя для вокальних та інструментальних номерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожная С. Типы лейтмотивов в Мюзикле Эндрю Ллойда Уэббера «Призрак оперы». *Київське музикознавство*, 2019. № 54. С. 63–69.
2. Комлікова А. Рок-опера: до питання становлення жанру в Україні. *Київське музикознавство*. Київ : Київський ін-т музики ім. Р. М. Глієра; НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. Вип. 39. С. 159–167.
3. Могилинець Н. Вплив Костянтина Меладзе на формування музичної естради. *Мистецтво естради: проблеми виконавської практики, системи освіти й наукових досліджень* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 18 листопада 2021 р.) / редкол. : О. В. Яковлев, Г. Е. Овчаренко та ін. ; Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв. Київ : КМАЕЦМ, 2021. С. 59–61.
4. Тормахова В., Лебідь Ю. Особливості камерного мюзиклу «Соломон та Суламиф: Пісня Пісень» В'ячеслава Полянського. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021. Вип. 41, Т. 3. С. 36–40.

REFERENCES

1. Zadorozhnaja S. Typy lejtmotivov v Mjuzikle Jendrju Llojda Ujebbera «Prizrak opery» [Types of leitmotifs in Andrew Lloyd Webber's Musical "The Phantom of the Opera"]. *Kiiivs'ke muzikoznavstvo*, 2019. № 54. pp. 63–69 [in Russian].
2. Komlikova A. Rok-opera: do pytannia stanovlennia zhanru v Ukraini [Rock opera: on the formation of the genre in Ukraine]. *Kyivske muzykoznavstvo*. Kyiv: Kyivskyi in-t muzyky im. R. M. Hliiera; NMAU im. P. I. Chaikovskoho, 2011. Vyp. 39. S. 159–167 [in Ukrainian].
3. Mohylynets N. Vplyv Kostiantyna Meladze na formuvannia muzychnoi estrady [The influence of Konstantin Meladze on the formation of music]. *Mystetstvo estrady: problemy vykonavskoi praktyky, systemy osvity y naukovykh doslidzhen : mater. IV Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 18.11.2021 r.) / redkol. : O. V. Yakovlev, H. E. Ovcharenko [ta in.]; KMAETsM. Kyiv : KMAETsM, 2021. pp. 59–61 [in Ukrainian].
4. Tormakhova V., Lebid Yu. Osoblyvosti kamernoho miuzyklu «Solomon ta Sulamif: Pisia Pisen» Viacheslava Polianskoho [Features of the chamber musical "Solomon and Sulamif: Song of Songs" by Vyacheslav Polyansky]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 2021. Issue 41, Vol. 3. pp. 36–40 [in Ukrainian].